

Miksi TALOUS ei toimi

Elämme keskellä maailmanlaajuista taloudellista murrosta, mutta edessä näyttää olevan vain huima kaaos, jota kukaan ei täydelleen pysty selittämään. Miten kansantalous todella toimii?

Ensin tulisi ymmärtää, miten ja miksi olemme tulleet tähän. Vasta sitten pystyisimme jotensakin järkevällä tavalla ennustamaan tulevaa. Mielenkiintoinen johtolanka on tutkia niitä tekijöitä, joihin merkittävimmätkin talousteoriat ovat tähän mennessä kariutuneet.

Monet käytännön talousmiehistä ovat sitä mieltä, ettei teoreettisella keskustelulla saavuteta mitään. Kuitenkin juuri he usein ovat vanhojen teorioiden vankeja, itse sitä tiedostamattaan.

– Teoreettisten tekijöiden vaikutus talouspolitiikkaan on tavallisesti niin epäsuoraa, ettei sitä tiedosteta. Päätäjät ikäänkuin "asuvat" oman aikansa talouspoliittisen normiston sisällä. He eivät pysty tarkastelemaan ajattelutapaansa ulkopuolelta – saati sitten asettamaan sitä kyseenalaiseksi, **Juha Tarkka** Suomen Pankista katsoo.

Nyt kun elämme keskellä mullistuksia, niin myös teoreettisen keskustelun tärkeys korostuu.

Keynes voitti Marxin

Länsimaista talouspolitiikkaa ei pysty erittelemään ilman että käsittelee englantilaisen **John Maynard Keynesin** ajatuksia. Hänen pääteoksensa on vaikuttanut länsimaiden talouspolitiikkaan vähintään yhtä paljon kuin **Karl Marxin** Pääoma aikanaan Itä-Euroopassa.

Keynes ei kuitenkaan ole läheskään yhtä tunnettu kuin Marx, vaikka onkin käytännössä osoittautumassa tätä tärkeämmäksi.

Keynesiläisyys alkoi vaikuttaa käytännön talouspolitiikkaan vahvemmin vasta miehen itsensä kuoltua. Se oli talouspoliittista valtavirtaa toisen maailmansodan päättymisestä aina 1970-luvun lopulle asti. Keynesin ja hänen oppilaidensa kehittämä talouspoliittinen malli vaikutti vielä paljon syvemmälle kuin vain käytännön talouspolitiikkaan. Se loi käsitteet. Ja se määritteli myös talouspolitiikan sisällön.

Yhteiskunnallinen tilaus

Mutta keynesiläisyydelläkin oli oma ns. yhteiskunnallinen tilaus. Ennen Keynesiä pit-

kään vaikuttanut uusklassinen taloustiede ja sen mukainen liberalistinen talouspolitiikka ajautuivat 1930-luvulla laman seurauksena suuriin vaikeuksiin. Ne eivät pystyneet selittämään – saati ratkaisemaan – pitkään jatkunutta massatyöttömyyttä.

Keynes korosti, että valtion oli myös länsimaissa otettava vastuu markkinatalouksien vakaasta kehityksestä. Näin myös käytännössä tapahtui kaikissa teollisuusmaissa. Suhdannepolitiikan hoitamista varten rakennettiin laajat valmistelukoneistot. Luotiin kansantalouden tilinpitojärjestelmät bruttokansantuotteineen ja säästämisasteineen. Perustettiin myös kansainvälinen valuuttarahasto ja OECD ohjaamaan jäsentensä talouspolitiikkaa ennustein ja suosituksin.

Keynesiläisyyttä edeltänyt uusklassinen taloustiede mittasi vain tarjontaa ja kysyntää, hintaa ja määrää. Se oli **vain hintateoriaa**. Se ei pystynyt selittämään 30-luvun massatyöttömyyttä. Keynes havaitsi, että teoriasta **puuttui** taloudellisen aktiviteetin vaihtelu. Hän huomasi myös, että julkisen vallan aktiivinen panos, taloudelliset piristysruiskeet auttavat taloudellisen laman oloissa. Tällöin kansantalous jälleen kehittyy vastaamaan talouden todellisia tuotantopotentiaaleja.

Keynesin yleinen teoria

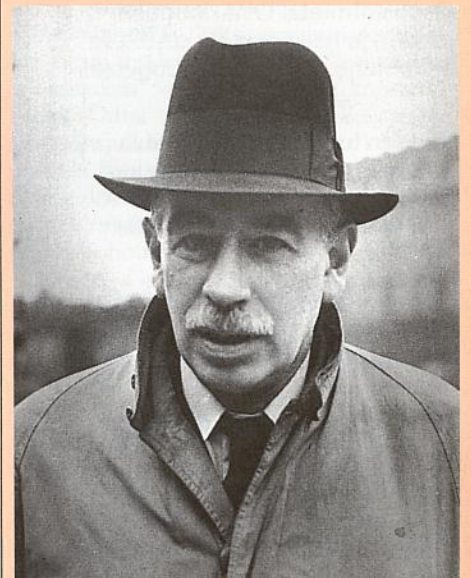
J.M. Keynesin tärkein oivallus oli ns. **tehokkaan kysynnän periaate**. Yritysten halukkuus työllistää työvoimaa riippui paitsi palkkatasosta, myös tavaroiden ja palvelusten kysynnästä. Siksi julkisten menojen lisääminen tai vastaava yksityisen kysynnän elvyttäminen kohensi työllisyyttä. Koska

Mies joka ennakoi oman kohtalonsa

John Maynard Keynes (5. 6. 1883—21. 4. 1946), Cambridgen yliopiston taloustieteen professori (1920–40) sanoi pääteoksensa "Työllisyys, korko ja raha" (ilместynyt Ahti Karjalaisen suomentamana) loppujaksossa:

"Taloustieteilijöiden ja poliittisten filosofien ajatuksilla on paljon enemmän kantavuutta kuin yleisesti luullaankaan, sekä silloin kun he ovat oikeassa että myös silloin kun he ovat väärässä. Itse asiassa ei maailmaa juuri muulla tavoin ohjatakaan. Käytännön miehet, jotka itse uskovat olevansa täysin vapaita kaikista intellektuaalisista vaikutuksista, ovat tavallisesti jonkun kuolleen kansantaloustieteilijän orjia. Mielipuoliset mahtimiehet, jotka saavat vihjeensä ilmasta, tislavaat mielettömyytensä jonkun muutamia vuosia aikaisemmin esiintyneen akateemisen kynäilijän ajatuksista."

Keynes kirjoitti nuo rivit vuonna 1935. Häntä itseään voidaan pitääkin parhaana esimerkkinä "kuolleiden kansantaloustieteilijöiden vahvasta, joskin kätkeystä vaikutuksesta".

John Maynard Keynes vierailulla Helsingissä 1936.

TEORIOIDEN mukaan?

Kuva: Pellervon|PJP:n kuva-arkisto

työllisyyden paraneminen vuorostaan lisäsi palkansaajien käytettävissä olevia tuloja, pienilläkin kokonaiskysyntää kasvattavilla impulsseilla saattoi kerrannaisvaikutusten ansiosta olla merkittäviä työllisyysvaikutuksia.

Keynesin teoria vaati kuitenkin toimiakseen palkkojen jäykkyyttä. Työmarkkinoiden hintamekanismi oli hidas eikä siksi toteuttanut tästyöllisyyttä automaattisesti.

Keynesin teorian myöhemmän kritiikin ymmärtämiseksi on olennaista huomata, että Keynes kykeni selittämään tuotannon poikkeamat tästyöllisyystasolta juuri luopumalla uusklassisesta hintojen ja palkkojen selitysmallista. Siinä missä uusklassinen teoria oli ollut ennen muuta hintateoriaa, tuli keynesiläisestä makrotaloustieteestä teoria määristä, tuotannon ja työllisyyden tasosta ja vaihteluista.

Turhan mekaaninen käsitys

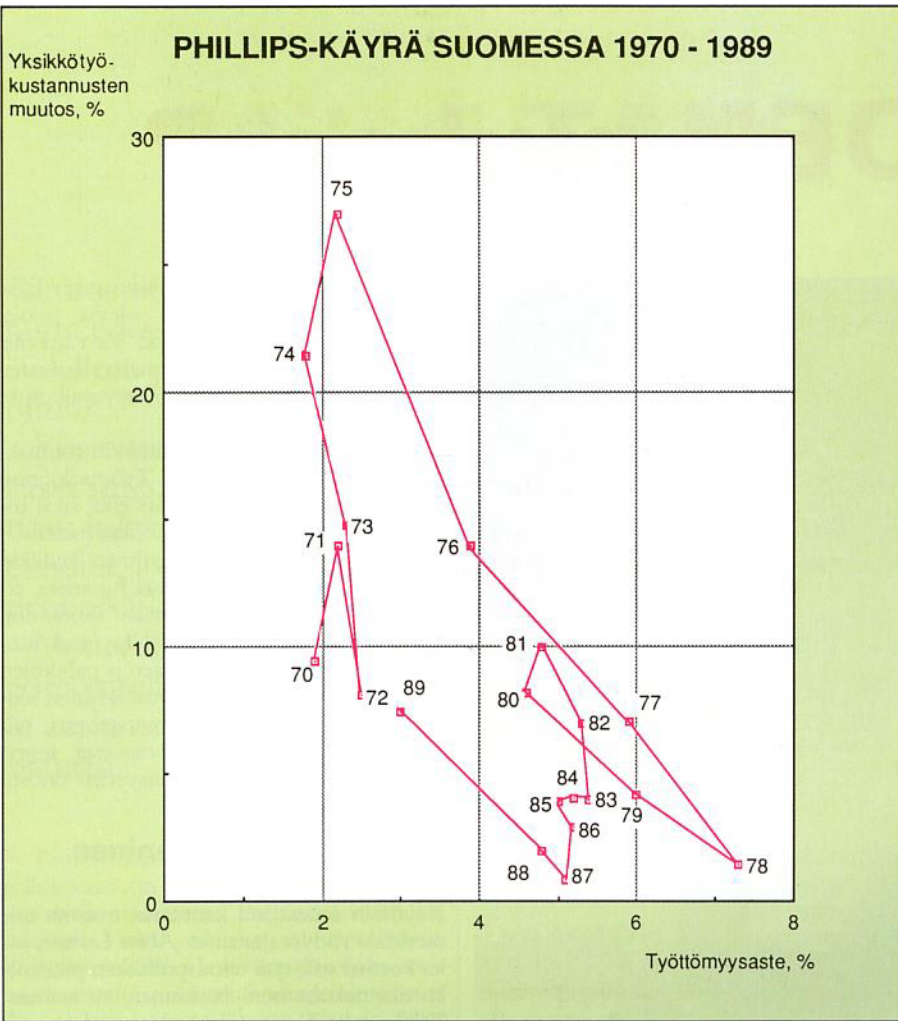
Keynesin seuraajista kannattaa mainita esimerkiksi yhdysvaltalainen *Abba Lerner*, joka korosti sitä, että talouspolitiikan pitää olla tilannekohtaisen harkinnan tuottamaa. Talouspolitiikkaa ei siis voida perustaa mihinkään ikuisiin normeihin. Toisen maailmansodan jälkeiselle keynesiläiselle ajattelulle on ollut tyypillistä, että ihanteena on pidetty koko talouspoliittisen päätöksenteon koordinoitua ja keskitystä.

Institutionaaliset pidäkkeet, jotka haittasivat hallituksen talouspoliittisten vipusmien joustavaa käyttöä, nähtiin yksinomaan haitallisina. Näin keynesiläistä talouspolitiikkaa voidaan verrata autolla ajoon, kuten Juha Tarkka tekee:

– Kuljettajalla on käytettävissään ratti, vaihteet, jarru ja kaasu. Näitä hän käyntelee maaston mukaan, vaihtaa ylämäessä pienemmälle vaihteelle ja kaasuttaa. Alamäen voi antaa mennä vapaastikin. Rattia kääntämällä voi talouspolitiikan suunta nopeastikin vaihtua.

Lernerille oli tyypillistä, että talouspolitiikka nähtiin auton ohjaamiseen verrattavana kontrolliteoreettisena kysymyksenä. Talous oli mekanismi, jota vain oli opittava säätelämään.

Iskulause "Puulla parempiin päiviin" on Suomen taloudessa toteutunut paremmin kuin vuosikymmeniä sitten osattiin edes toivoa. Sotien jälkeen Suomen puujalan rinnalle kasvoi myös toinen vahva vientiin pystyvä teollisuuden ala, metalliteollisuus. Viime vuosina tämä metallijalka on kuitenkin ruostunut menettäen kilpailukykyään. Samalla puujalka on edelleen vahvistunut. Mutta nyt senkin vientinäykymät ovat heikentymässä.

Inflaatiota ei hallittu

Keynesiläisen taloustieteen heikoksi kohdaksi osoittautui sen **inflaatioteoria**. Keynes oli hylännyt uusklassisen taloustieteen uskon täydelliseen hintamekanismiin, ainakaan työmarkkinoille sen ei arveltu soveltuvan. Samalla oli jouduttu hylkäämään uusklassinen inflaatioteoria, jonka mukaan rahan arvon huononeminen johtui rahan määrän liiallisesta kasvusta.

Talouspolitiikka joutui keynesiläisyyden mukaan tasapainottelemaan työttömyyden ja inflaation välillä. Työttömyyteen ajautumista, jos kokonaiskysyntä pääsis supistumaan liikaa. Inflaatio taas käynnistyisi, jos kokonaiskysyntä kasvaisi liikaa. Tätä kuvaa ns. Phillipsin käyrä.

Lentokoneinsinööri sen keksi

Lentokoneinsinööri Phillips keksi tarkan tilastollisen riippuvuuden inflaation ja työttömyyden välillä. Kun työttömyys aleni, niin inflaatio tahtoi samalla nousta — ja päinvastoin.

1970-luvun jälkipuoliskolla, pian ns. öljykriisin jälkeen, läntisten teollisuusmaiden keskeisimmäksi talouspoliittiseksi ongelmaksi muodostui kuitenkin ns. stagflaatio.

Työttömyys ja inflaatio pahenivat molemmat yhtä aikaa!

Näin tapahtui myös Suomessa 1974–75, kuten oheinen Suomen Pankissa laadittu kaavio todistaa. Vastakkaisen tekijöiden yhtäaikainen paheneminen ei kuitenkaan kaatanut Phillipsin teoriaa. Tarkemmin tutkien kävikin päinvastoin. Sekä työttömyys että inflaatio silloin vain nousivat ”uudelle tasolle”. Eli käyrä siirtyi kaaviossa uhkaavasti ”ulospäin” vuosiksi 1975–82.

Vasta vuosina 1983–87 inflaatio saatiin meillä kuriin. Vuosi 1987 oli talouspoliittisesti paras vuosi. Sen jälkeen inflaatio on jälleen selvästi pahentunut, joskin työllisyys on parantunut.

Tämä ilmiö, stagflaatio, näytti alkuun olevan ristiriidassa vakiintuneiden keynesiläisten ajatusmallien kanssa. Tämä pohjusti maaperää uudelle ajattelulle. Sen ensimmäinen vaihe tunnetaan **monetarismina**. Sillekin löytyy selvä yhteiskunnallinen pohja. Esimerkiksi Englannissa voitiin havaita, että julkisen vallan taloudelliset toimet johtivatkin jatkuvaan inflaatiokierteeseen. Keynesiläinen oppirakennelma ei pystynytkään selittämään inflaation todellista syytä.

Teksti:

*Manno-Markus Karjalainen
Pellervon Julkaisupalvelu PJP*

Keynesiläisyyden asema on asetettu todella kyseenalaiseksi vasta viimeisten 10-15 vuoden aikana. Sen haastajaksi on noussut uusklassinen oppisuunta ja käytännössä uusliberalistinen talouspolitiikka. Sen edustajana tyypillisimmin mainitaan Englannin konservatiivihallituksen pääministeri Margaret Thatcher.

Talouspoliittisen ajattelun muutos näyttää olevan käynnissä koko teollistuneessa maailmassa. Myllerryksen syvyyttä korostaa se, että nyt vaikutus ulottuu markkinatalouksien lisäksi myös sosialistisiin maihin.

— On jännä havainto, että monet viime vuosina suosituista uusklassisen koulukunnan opeista muistuttavat varsin paljon vanhan kultakannan ajan talouspoliittisia lääkkeitä, niitä, joista juuri Keynesin koulukunnan vaikutuksesta aikoinaan irtauduttiin, Juha Tarkka sanoo tutkielmassaan ”Oikean opin historia”.

Kultakanta kesti vuosikymmeniä

Vanhalle liberalismille oli ominaista voimakas tiettyjen normien korostaminen. Tästä syystä sitä on kutsuttu myös ortodoksiseksi talouspolitiikaksi. Normeista tärkeimmät olivat rahan arvon kultasidonnaisuus ja siihen liittyvät rahapolitiikan pelisäännöt sekä pitkälle kehittetty oppi valtiontalouden budjettitasapainosta.

Keskuspankin velvollisuus ylläpitää rahan kiinteää kulta-arvoa ohitti kaikki muut talouspoliittiset tavoitteet. Se vaati ennen muuta rahapolitiikan valjastamista keskuspankin kultavarojen suojeleun ja maksutaseen tasapainottamiseen. Kullan virtaaminen maan keskuspankista pois oli pysäytettävä korkoa korottamalla; toisaalta kullan sisäänvirtaukseen oli vastattava korkoa alentamalla. Itsenäistä liikkumavaraa ei rahapolitiikalle juurikaan jäänyt, sillä maksutasetilanteen kanssa yhteensopimaton korkopolitiikka olisi pian johtanut umpikujaan kullan kansainvälisten liikkeiden johdosta. Varsinkin pienten maiden keskuspankkien liikkumavara oli vähäinen.

Kultakannan tavoitteena oli turvata rahan arvo ja pysyvästi kiinteät valuuttakursit. Nämä toteuttivat melkeinpä maailmanlaajuisesti sen tapaisen rahaunionin, jollai-

Uusliberalismi nousi haastajaksi

seen Euroopan yhteisössä ollaan nykyisin pyrkimässä. Esimerkiksi Suomen markka vastasi arvoltaan tasan yhtä Ranskan frangia yli 36 vuoden ajan. Saman arvoisia olivat myös muut ns. latinalaisen rahaunionin valuat, kuten Italian liira.

Valtiontalouden vaikutusta koko kansantalouden tasapainoon ei tuolloin selvästi mielletty.

Monetarismi

Monetarismin keskeisin vaikuttaja on ollut amerikkalainen **Milton Friedman**. Hänet oli opittu tuntemaan Keynesin arvostelijana jo 1940-luvun lopulta lähtien. Mutta vasta keynesiläisten oppien jouduttua todellisiin vaikeuksiin tällä liberalistisen perinteen edustajalla alkoi olla pohjaa lähteä näyttävämmin liikkeelle. Ilmiö opittiin tuntemaan ns. Chicagon koulukuntana.

Friedman korosti rahapolitiikan merkitystä finanssipolitiikkaan verrattuna. Rahapolitiikkaa hän tarkasteli nimenomaan rahan määrän, ei niinkään korkokannan avulla. Tästä juontaa juurensa nimitys monetarismi. Rahan määrän kontrollille annettu etusija talouspolitiikassa johti Friedmanin puoltamaan kelluvia valuuttakursseja.

Rahan määrän säätelyn korostaminen ja kiinteiden valuttakurssien järjestelmän vastustus olivat tärkeimpiä seikkoja, joissa monetarismi erosi vanhasta klassisesta talousopista.

Julkisen talouden tehottomuus

Friedman kiinnitti huomionsa myös julkisten menojen määrään ja käytön tehokkuuteen. Keynes oli väittänyt, että työttömyyden vallitessa mikä tahansa julkinen työ, vaikkapa vain kuoppien kaivaminen ja jälleen täyttäminen, on parempaa talouspolitiikkaa kuin ei mitään. Keynesin mukaan hyödyttömätkin julkiset työt aiheuttivat kansantaloutta elvyttäviä kerrannaisvaikutuksia.

Mutta Friedmanin mielestä julkisia menoja ei sopinut lisätä vain kokonaiskysynnän ja työllisyyden vuoksi. Hän vaati, että julkisia menoja saisi olla vain sen verran ja sellaisiin kohteisiin, joista kansalaiset olivat valmiita verovaroin maksamaan. Veroas-

Milton Friedman

teen taas tulisi heijastaa julkisen talouden todellisia kustannuksia.

Kun Lerner oli pitänyt veroja kokonaiskysynnän säätelyn välineenä, niin Friedman katsoi verot maksuiksi julkisista palveluista.

Tärkeä oivallus: inflaatio-odotukset

Monetaristisen ohjelman läpimurto tapahtui kuitenkin vasta kun Friedman onnistui kytkemään keynesiläisen työllisyys- ja inflaatioteorian ja rahataloudellisen inflaatioteorian toisiinsa vuonna 1968.

Silloin Friedman myönsi, että palkkorotukset tietenkin riippuivat työllisyystilanteesta. Mutta tästä ei seurannut, että työllisyystilanne määräisi inflaatiovauhdin. Toteutuviin palkkorotuksiin ja sitä myötä toteutuvaan inflaatiovauhtiin vaikuttivat nimittäin ratkaisevasti myös palkoista sovittaessa vallitsevat, tulevaa inflaatiota koskevat odotukset. Ne muodostivat pohjan, jonka päälle varsinainen, työmarkkinatilanteesta riippuva inflaatio kehittyi.

Vanha keynesiläinen teoria väitti että palkkojen nousuvauhti johtui työmarkkinoiden kysyntäpaineen vaikutuksesta. Friedman täydensi teoriaa liittämällä siihen

mukaan odotukset. Sen mukaan palkkojen nousuvauhti on yhtäkuin odotettu inflaatio lisättynä työmarkkinoiden kysyntäpaineen vaikutuksella.

Valintatilanne ”kahden pahan”, inflaation ja työttömyyden välillä ei siis ollutkaan vakaa. Sitäpaitsi, pitkällä aikavälillä ei minikäänlaista valintatilannetta edes ollut. Yritykset parantaa työllisyystilannetta kokonaiskysyntää lisäämällä johtaisivat kyllä aluksi toivottuun tulokseen inflaation kiihtymisen kustannuksella, mutta aikaa myöten inflaatio-odotukset sopeutuisivat kiihtyneen inflaation mukaiseksi.

Vain inflaatio kuriin

Näin Friedman näki keynesiläisen elvytyspolitiikan jatkuvaksi kilpajuoksuksi inflaation ja sitä koskevien odotusten välillä. Työllisyyttä ei voitu kestäväällä tavalla ainaakaan kysynnän säätelypolitiikan keinoilla kohentaa. Friedman oli siis suhdannepoliittinen pessimisti. – Toisaalta jos talouspolitiikan tehtäväksi asetettiin inflaation hidastaminen, tämä tavoite voitiin saavuttaa ilman pysyviä uhrauksia työllisyydessä.

Kun rahan tarjontaa ja kokonaiskysyntää supistettaisiin, aluksi työttömyys kyllä pahenisi – aivan kuten Keynes ennusti – mutta myöhemmin, odotusten mukauduttua alentuneen inflaation mukaiseksi, tilanne oli vakiinnutettavissa. Kysynnän säätely- ja rahapolitiikan tavoitteeksi kannatti asettaa vain inflaation pysäyttäminen.

Monetaristit esittivät stagflaation ratkaisuksi inflaation pysäyttämistä tavalla, joka katkaisisi inflaatio-odotuksilta siivet lopullisesti. Mitä paremmin päästiin vaikuttamaan suoraan odotuksiin, sitä vähemmän työttömyys pahenisi inflaatiota hillittäessä. Avainsanaksi inflaation torjunnassa nousi **uskottavuus**. □

Teksti:
M-M. Karjalainen/PJP

Artikkelisarjamme viimeinen osa taloustieteellisen teorianmuodostuksen kehittymisestä uudelle tasolle, Ympyrä sulkeutuu, julkaistaan Osuustoimintalehden seuraavassa numerossa 4/90. Se ilmestyy syyskuussa.